

NİZAMİ GENCEVİ'DE ADALETLİ YÖNETİCİ İDEASI

Saim YILMAZ*

" Benim emelim alkış ve adaletten başka bir şey olmayacak .
Bu emele sevinmeyen , koy hiç sevinç görmesin . "

N . Gencevî

A daletli davranma veya davranmama, ferdin psikolojik yapısından mı yoksa sosyal ilişkilerin tabiatından mı kaynaklanmaktadır? Durkheim'in belirttiği gibi sosyal olayların sebebi yine bir sosyal olay ise, sosyal ilişkilerde önemli bir konuma sahip olan adaletin de bu açıdan ele alınması gerekmektedir. Eğer, salt psikolojik faktörlerden hareketle adaleti açıklamak gerekirse, bu durumda, adalet konusunda karşımıza çıkan problemleri çözme noktasında, psikolojik yapıya öncelik vermeliyiz. Bir devlet içerisinde, her iki tarafın da-yöneten ve yönetilen-adaletin kurulması ve problemsiz bir şekilde işletilmesi yönündeki sorumluluklarının dikkatlice belirlenmesi gerekmektedir. Bu sorumluluğun belirlenmesinden sonra , sosyal veya psikolojik faktörleri sebep-sonuç ilişkisi içerisinde ele alabiliriz. Nizami Gencevî**, bu konuda, yöneticinin sorumluluk payının daha çok olduğunu belirtmiş, özellikle bu kesimin nasıl bir karaktere sahip olması gerektiğini açıklamıştır.

İdeal insan-ideal toplum yaratmayı amaçlayan Nizami, bu idealin gerçekleşmesi noktasında adaleti temel kriter olarak ele almıştır. O, adalet kavramını olumsuzundan-yokluğundan hareketle açıklamaya çalışmıştır. Adaletin önemini vurgulamak için zulmü , adil insan için ise zalimi incelemiştir . Zulmün, zalimliğin ortaya çıkış noktası nedir ? Nizami'ye göre, insanın dünyaya gelmesi ve cemiyet teşkil etmesidir: "Cihanın sensiz olduğu günler ne bahtiyar günlerdi ? O zaman senin nefsin suretsiz , canın bedensiz , idi ."¹

İnsanların cemiyet teşkil etmesi, ihtiyaçların karşılanması noktasında sosyal ilişkilerin fayda- karşıt fayda çerçevesinde düzenlenmesi, birçok durumda adaletsiz tutum ve tavrın da ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Sosyal ilişkilerin

* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fak . Felsefe Bölümü Öğretim Elemanı .

** Divan Edebiyatında Hamse sahibi ilk şair olup hicri 535?(1140) yılında Gence'de doğmuştur. Asıl adı İlyas'tır. Hicri 599?(1203) yılında Gence'de ölmüştür. Mezarı buradadır.

¹ Nizami , Mahzen-i Esrar . Çvr. M . Nuri Gençosman . Milli Eğitim Yayınevi, İstanbul, 1964, s. 102 .

psikolojik yönü düşünülünce, fayda- karşıt faydanın aşırı durumlara doğru yönelmesi ve bunun sonucu, sosyal ilişkilerin "çatışma" temeli üzerine kurulması, adaletin tesisinde problemlerin çıkmasına sebep olmuştur.

Nizami, adaletsiz davranışın sebeplerini şöyle sıralamaktadır :

- 1) İnsanın kendisini bilmemesi,
- 2) Yarattığından verilen değeri kavrayamaması,
- 3) Diğer canlılarla olan ortak yönlerine - davranışlarına ağırlık vermemesi ,
- 4) Kendi menfaatini toplum menfaatinden üstün görmesi,
- 5) Yöneticilerin karakteri .

Bu yazıda üzerinde önemle duracağımız konu yöneticilerin karakteri, yöneten-yönetilen ilişkisinde adaletin önemidir.

Adaletin insan eylemlerinin sonucuna göre değerlendirilmesi gerekmektedir. Bir kuralın kendiliğinden adil olup olmadığı konusunda doğru karar vermek zordur. Bu konuda bir hükmün verilebilmesi için ferdin eylemde bulunması, bu kurala uygun veya aykırı davranması gerekmektedir . Ancak, konulan kurala uygun davranmak-bu kural pozitif veya negatif olabilir-adalet çerçevesinde değerlendirilebilir . Nizami Gencevi, yöneticilerin 'adil olma' özelliklerini ele alırken, gerek kuralın uygun olarak belirlenmesi gerekse bu kuralın, yönetim altındaki bütün insanlara aynı şekilde uygulanması açısından değerlendirmiştir. Yöneticinin kural koyma ve buna uymadaki sorumluluğunu da dikkate alarak, eserlerinde , öncelikle onlara hitap etmiştir.

Nizami'nin , eserlerinde, adaletin önemli bir yer işgal ettiğini görmekteyiz . Bu konuda yöneticiler üzerinde özellikle durmuş, "adil yönetici" tipi çizmeye çalışmıştır . Ona göre yönetici ideal insan olmalıdır. Toplum üyelerine örnek teşkil etmeli, onlar arasında adaletli davranarak sosyal barışı kurmalı, sosyal birliği devam ettirmelidir. Konulan kurallar doğrultusunda herkese aynı açıdan yaklaşmalı, kurulan dengeyi bozmamaya özen göstermelidir . Aksi halde toplumda bozulma başlayacak, bunun sonucu belki de toplum-devlet yıkılacak, yok olup gidecektir. Sultan Sencer ile ihtiyar kadın hikayesinde, ihtiyar kadının sultana hitaben söylediği şu sözler devlet adamlarının adaleti uygulamadaki önemini ve sabırlı olması gerektiğini anlatması açısından dikkat çekicidir: "Sen cihan kalelerini açmak için bir anahtar olarak geldin , zulüm için yaratılmadın . Cefayı azaltmak için seni şah seçtiler. Başkaları yara açsa da sen merhem olacaksın. Zayıfların adaleti sana nazlanmak, senin ödevin ise onları okşamaktır."² "Adalet davasındasın ama sende adalet bulamıyorum , hala seni zulümden el çekmiş göremiyorum. "³

Nizami'ye göre yönetici, ülkenin işlerini düzenlemeli, onun başında bekçilik etmelidir . Adaletli yönetici toplumu da ülkeyi de her türlü beladan uzaklaştırır. Yöneticinin adaletli davranıştan uzaklaştığı durumlarda, toplum

² a.g.e.,s.87.

³ a.g.e., s. 85 -86 .

içerisinde büyük tehlikelerin ortaya çıkma ihtimali artmaktadır. Hakların sınırlandırılması gerektiği durumlarda bunun yapılamaması, belli kişi veya zümrelere ayrıcalığın tanınması halk üzerinde olumsuz etki yapacaktır. Eşitlik yerine eşitsizlik ilkesinden hareketle tebaya davranılması, kişiler arasında huzursuzluğun artmasına yol açacaktır. Belli kişi veya zümrelerin hukuk karşısında ayrıcalıklı konumda olması veya toplumda böyle bir izlenim uyandırılması, toplumun diğer kesimini oluşturan kişilerin , yönetim tarzı ve yöneticilere karşı olumsuz tutum ve tavır takınmasına sebep olacaktır. Böyle bir durumda yöneticinin, otoritesini sürdürmesi zordur. Otoritenin kurulamadığı, sürdürülemediği durumlarda ise adaletsizliğin yaygınlaşacağı tabiidir . Fertler haklarını elde etme noktasında objektif kriterlerden ziyade sübjektif kriterlere göre davranacak, bu ise toplum içinde değişik yönlerde çatışmanın doğmasına sebep olacaktır.

Nizami, ülkede düzeni sağlayacak kişinin konumu gereği, yönetici olduğunu söylemektedir. Onun adaletli veya adaletsiz davranışı halka örnek teşkil edecektir. Konu adaletsizlik yönünde değerlendirilirse, halk, yöneticinin yaptığı zulümden daha fazlasını yapma gayreti içerisinde olacaktır. Haksızlık yapan , zulüm yapan kişilerden bunun hesabının sorulmaması , haksızlığın daha da artmasına sebep olacaktır. Halkın düşüncesinde, adaletsizliğin temel sebebi - sorumlusu yöneticidir. Onun adaletli davranmasıyla ülkede haksızlığın sona ereceği inancı hakimdir. Bu açıdan, yöneticinin davranışı çok önemlidir. Yaptıkları ile düşündükleri arasında farklılık var ise o yöneticinin adaletli davranması beklenemez . Behram ve ihtiyar çoban hikâyesindeki ,

" Düz olmasa işte kurduğun temel

İnanmışın adam işler kötü emel "4

sözlerinin bu açıdan değerlendirilmesi, hatta bunun , sosyal ilişkilerde ve ferdin davranışlarında bir ilke teşkil etmesi gerekmektedir . Konulan kuralın sosyal hayat tarzına uygun olması, uygulanabilir özelli taşıması gerekir . Bu açıdan, kurulacak düzenin sağlıklı işleyebilmesi için bu temel ilkeyi her zaman göz önünde bulundurulmalıdır.

Adaletli davranma konusunda çaba gösteren yöneticinin, bunu gerçekleştirememesinin sebebi nedir ? Nizami, bunu Behram ve ihtiyar çoban hikâyesinde şu sözlerle ifade etmiştir:

" Gördü her varakta bele yazı var :

Padişah ölüm kesir , vezir bağışlar "5

4 Nizamî Gencevî , Hamse, Gençlik, Bakü , 1981, s . 202 .

5 Nizamî Gencevî , 20 Ciltte Azerbaycan Klasik Edebiyatı Kitabhanesi, İlm Neşriyatı. Bakü . 1985, 4 . Cilt , s . 381.

Bu hikayede anlatılanları özetlemek, konunun kavranılması açısından önemli olacaktır . Behram Şah devletin yönetim işini vezire bırakmıştır. Kendisi ise değişik eğlencelerle vaktini geçirmektedir. Bunu fırsat bilen vezir, ülkede, adeta terör havası estirmektedir . Ancak bu işi öyle ustalıklarla yapmaktadır ki, halk, zulmün Behram Şah'tan kaynaklandığına inanmaktadır. İnsan karakterinin kötü yönü olarak ortaya çıkan hırs, vezirin zulüm yapmasının temel sebebinin oluşturmaktadır. Behram Şah'ın bundan haberi olmaz. Çünkü olaylar, kendisine farklı şekilde anlatılmaktadır. Vezir, zulmün, Şah tarafından yapıldığını halk arasında yaymaktadır. Kendisinin ise bu zulmü ortadan kaldıran, adaletli davranan birisi olduğunu ifade etmektedir. Vezir ve vezirin çevresi rüşvet almakta, bu ise halk arasında huzursuzluğa sebep olmaktadır. Suçsuz kişiler hapisanelere atılmış, toplumda, Şah'ın adaletsiz bir kişi olduğu imajı oluşmuştur. Behram Şah, bir çobanla sohbetinde, onun anlattığı hikâyeyi çok iyi yorumlayıp ülkede yaşanan olayları gerçek yüzüyle görmeye başlamıştır⁶ . Şah , ülkenin içinde bulunduğu problemi kısa zamanda çözmüş ve halk arasında Adil Şah olarak anılmıştır . Nizami, onun adaletinin hayvanlar üzerinde de etkili olduğunu belirtmektedir, ki bu da, yöneticinin davranışlarının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir: "Her işe insafla yanaşan Behram Şah, adaleti göklere yükseltmiş, adaletli kişilerle yoldaş olmuştur. Ülke onun adaleti sayesinde zenginleşmiştir. Hatta hakkın ve adaletin neticesi olarak kısır inekler doğmaya başlamış, hayatı güzelleştiren, tabiatı değiştiren çaylarda su çoğalmış, ağaçların meyveleri bollaşmıştır "⁷ .

Nizami, eserlerinin pek çok bölümünde buna benzer örneklere yer vermiş, ideal yönetici tipinin özelliklerini çizmeye çalışmıştır. Bu anlatılarda "yönetici" suretini ön plana çıkarmış, böylece, bir ülkede adaletin öncelikle bu kişiler aracılığıyla kurulabileceğini vurgulamak istemiştir. Bu konuda bir başka örnek de, "Nuşirevan ve Baykuşların Sohbeti " bölümüdür.

Nuşirevan, bir gün veziri ile ava çıkmış, harabe yerlerden geçerken iki baykuşun sohbetine şahit olmuştur. Baykuşlar, çocuklarının düğünü üzerine konuşmaktadırlar. Dünür olan bu baykuşlardan birisinin şu sözleri, padişahın, yaptıklarının yanlış olduğunu anlamasına sebep olmuştur:

"... O biri kuş deyir ki : vaz geç , mene dil dökme ,
Padşahın zulmünü gör , yeter gam-gusse çekme ,

Eğer Padşah bu ise , onun sayesinde sen ,
Yüz min bele haraba kend alacaksın menden "⁸.

⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Nizami, Yeddi Güzel, Azerbaycan Devlet Neşriyatı, Bakü, 1991, s.197 - 205.

⁷ Taki Halisbeyli , Nizamî Gencevî ve Azerbaycan Kaynakları, Azemeşr, Bakü, 1991, s. 120.

⁸ Nizamî Gencevî , 1985, s. 52. "Diğer kuş şöyle cevap verdi: Bana dil dökmekten, gam-keder çekmekten vaz geç . Padişahın zulmünü gör. Padişah bu oldukça, onun sayesinde, ben sana , böyle pek çok harabe yerler veririm . " Baykuş, bu sözleri, dünürünün çeyiz olarak

Bu sözler Nuşirevan üzerinde o kadar büyük bir etki yapmıştır ki,
 " Tanrı bana onun için verdi mülkü , devleti ,
 ki , bir piş iş görmeyim, ucaltım adaleti ; "⁹

diyerek, yaptıklarından pişman olmuş, o günden sonra adaletli davranmaya başlamış, adaletli şah olarak anılmıştır. Bu durum halka da etki etmiş, toplum içerisinde de haksızlıklar ortadan kalkmaya başlamıştır.

İskendername isimli eserinde " O'nun (İskender'in) at koşturduğu her ülke mamur olmuş , her tarafa adalet yaymış ; dağların , derelerin ihtiyaçlarına bakmış, çarelerini bulmuştur "¹⁰ sözleriyle, yöneticilerin adil olmasının önemini anlatmıştır.

Nizami, Türklerde adalete çok değer verildiğinden, halkın düşüncesinde adaletli kişinin yönetici ile özdeşleştiğinden de bahsetmektedir. "Adalet üzerine kurulmuş devleti idealize eden Nizami, bu idealini Türk Devleti tipinde "¹¹ bulmaktadır . Sultan Sencer ile ihtiyar kadın hikâyesinde , Büyük Selçuklu Sultanına, ihtiyar kadının hitabıyla " Madem ki adaletsizliğe tahammül ediyorsun, demek ki Türk değilsin "¹² demektedir. Türk devlet geleneğinde, adaletli olmak, yöneticiye verilen bir hak değil, görev olarak kabul edilmiştir. Yöneticinin asli görevlerinin başında bu gelmektedir. Yöneticiye "adaletli olmak "hak olarak verilecek olursa , bunu kullanma konusunda farklı tutum ve tavırlar ortaya çıkacaktır . Yöneticinin adil olmaması durumunda, bunun sorgulanması mümkün değildir. Oysa bir görev olarak verildiğinde, adaletten ayrılması söz konusu olamayacaktır. Ayrıldığı taktirde, yönetilenleri, bunun sebeplerini açıklaması veya onları ikna etmesi oldukça zor olacaktır . Bu konudaki sorumluluk, yöneticinin davranışlarını da determine eden bir durum teşkil edecektir .

Nizami'ye göre, mülkü yıkan zulüm ve haksızlıktır. Sonsuza kadar yaşayabilecek bir devlet nasıl ayakta tutulabilir? Her şeyden önce halkı incitmemekle, adaletle hükmetmekle gerçekleştirilebilir. Ferdin, yapacağı işin sonunu düşünmesi gerekmektedir. Sonu düşünülmeden yapılacak herhangi bir davranış, telafisi mümkün olmayan sonuçlar doğurabilir. Hele, bu davranışı yapacak olan şahıs devleti yöneten sultan olur ise, sonuçta ortaya çıkacak bunalım, felaket

ne vereceğini sorması üzerine söylemiştir. Nizami'nin eserlerinde allegorik pek çok parçayı görmekteyiz . Ayrıca , son iki mısra M. Emin Resulzade'nin Azerbaycan Şairi Nizami (İstanbul , 1991 , s . 126) isimli eserinde şu şekildedir :

Şah bu ise , böyle gitse ruzigâr ,
 Yüzbin harabelik dilersen de var !

⁹ a.g.e., s . 52 , Yöneticilerin (Şah , Sultan , Padişah...) adaletli davranması gerektiği , onlara , Tanrı tarafından bir görev olarak verildiği kabul edilmiştir. Türk devlet felsefesinde bu duruma çok önem verilmiştir .

¹⁰ Mehmet Emin Resulzade , Azerbaycan Şairi Nizami , Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul , 199 , s. 161.

¹¹ a.g.e., s . 183.

¹² a.g.e., s . 183. Ayrıca bkz. Mahzen-i Esrar , 1964 , s: 86 .

haline daha çabuk dönüşecektir . Yöneticinin yapması gereken , önceden yaptıklarını görüp , ondan sonra yapacaklarını tasarlamak olmalıdır. Bu durumda , hataya düşme ihtimali daha zayıf olacaktır. Önemli olan, yöneticilerin halkın rahatını, huzurunu sağlayacak çareleri bulmasıdır. Şaire göre halkı incitmenin devlet adamına hiçbir faydası olmayacaktır. Aksine, bu davranış, devlet adamının sonradan utanç ve pişmanlık duyacağı, onu rahatsız edecek bir duruma gelebilir . Nizami'ye göre devlet yöneticisinin kendi rahatını düşünmesi, aklının sarhoş olmasına sebep olur. Bu durumda ne yapacağını düşünemediğinden, sonunda kendisini huzursuz edecek bir takım olaylar meydana gelecektir. Devleti yöneten kişinin adaletten ayrılması durumunda , zulüm , toplum içinde huzursuzluk, ekonomik bunalım, siyasi kavgalar vb. ortaya çıkaracaktır . Bu durumda devlet zayıflayarak, zamanla yok olacaktır .

Devleti yöneten kişi halka yapılan zulmü, haksızlığı görmemezlikten geliyor ise, ona söylenebilecek son bir söz kalıyor: "Tedbir gemisini batmaya terketmişsin, haydi zayıfların mülkünü zaptet, zulümle yetimlerin hakkını ye"¹³. Nizami, bu sitemine rağmen, insanlara, yine de adaletli davranmayı, insanları sevmeyi , ölçülü olmayı tavsiye etmekten geri durmuyor:

" Zulmü at , yalnız adalet mayadır ter kibine,
Gelmiyorsa adalet elinden , zulmünü az et beyan . "¹⁴

Nizamî Gencevî, ideal toplum düzeni için adaleti temel ilke kabul etmiştir. Bu konu hakkında yukarıda verilen örnekler göstermektedir ki adaletli toplumun yaratılması öncelikle devlet yöneticilerine bağlıdır. Onların adaletli davranması, toplumda, adalet şuurunun yerleşmesini, zulüm yaratması ise insanların zalimlik yönünün ortaya çıkmasını sağlamaktadır. "Bütün iyi ve kötü işlerin başı devlettir " felsefesi , şairin düşünce hayatında hakim bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Adaletli davranmak, onu yüceltmek sadece yöneticilerin görevi değildir. Yöneticilerin böyle davranması zorunludur, gereklidir . Ancak bu da yeterli değildir. Yönetilenlerin de üzerlerine düşeni yapması gerekir . Aksi halde , o ülkede adaleti tesis etmek çok zor olacaktır . Bütün insanlar zulümden kaçınmalı ve adalete yönelmelidir. Bu olmadığı taktirde ülkenin siyasi ve sosyal düzeni bozulacaktır. Hatta iş bununla da sınırlı kalmayacak, ferdi boyutta pek çok problem ortaya çıkacaktır . Nizami'nin ifadesiyle,

" Her kim zor kullansa işinde eğer ,
İşinin nizamı bozulur gider . "

¹³ Mahzen-i Esrar , 1964 , s. 73 .

¹⁴ Nizamî Gencevî , Lirika , Bakü , 1980 , s. 83 .

" Kim salsa dünyaya zulüm bağıını ,
Demek ki bağlar el ayağını "

" Memleketin direği adalettir her zaman ,
Adaletten nasibin saadettir her zaman "15

Şair bütün insanlardan, zulme karşı savaşmayı, haksızlığa boyun eğmemeyi istemektedir:

" Acizlik dahili eziyet (azap) getirir
Zulme katlanmak zillet getirir "16

Nizami, "Adalet Gözlemek için Padişaha Nasihat" olarak şunları söylemektedir:

".....
Seninkidir bu güzel, can-celalli ülke ,
Fahr et, sevin, ülkenin sal üzerine gölge...

Seher senin karşına çıkarır güzgülünü ,
Belki sen o güzgülde göresen öz üzünü .

Toprak gibi eğilme, daim tevazükâr ol ,
Teme salma dünyaya, eli boş bir rüzgâr ol .

Karışık toz-topraktan çok yahşıdır saf toprak
Havaya kalhmış toprak kara toz olur ancak .

Maslahatı düşünmek adil için ni'mettir ,
Bu govmdan kurtarmak en güzel bir sanattır .

Sen şehere , goşuna yahşılık etsen eğer ,
Onlar da sene daim yahşılık isteyeler .

Halka zulm edir , her kim dağıtsa memleketi ,
Adalet üzerinde durar şahlar devleti .

.....
Halka rahatlık iste , ezme , incitme onu ,
Utanmaktan başka şey değil bu işin sonu .

15 Ayrıntılı bilgi için bkz. Nizami, İnciler, Hzl: Hidayet, Vahdet Sultanzade, Muhsin Nağısöylü , Kültür Bakanlığı Yayını , Ankara , 1991 , s . 39-47 .

16 Nizamî Gencevî, Leyla ve Mecnun, Trc. Mûbaris Elizade , İlim Neşriyatı, Bakü, 1981, s. 57.

Akıl şirin yuhuda sarhoş yatan zamanda ,
Senin o tedbir gemin suda batan zamanda .

“ Zayıfların var-yohu benim malımdır “ desen ,
Yetimlerin malını zulm ile basıp yesen .

Bahılürken kıyamet gününde hakk-heseba ,
Utanmaktan başka şey ne taparsan cevaba ?...

Zulm ile bu dünyayı almak değildir mümkün ,
Ancak adalet ile alırsun her bir mülkü .

Söyle , adaletsiz iş sana ne fayda verir ?
İnsafsız görülen iş ömrünü bada verir .

Adl akıllı şad eden müştülükçüdür , inan ,
Adlin gücü ülkeni abad eder her zaman ,

Memleket rahat yaşar , ne kadar ki , adlin var ,
İşin adaletle tutar daim karar ¹⁷.

Buraya kadar ele alınan örneklerden de anlaşılacağı gibi, adaletin kurulması, sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için yöneticilerin bir takım özelliklere sahip olması gerekmektedir . Devlet düzeninin yürütülmesinde birinci derecede sorumlu olan yöneticilerin bu özellikleri taşımaması , yönetilenlerin de konulan kurallara uyma noktasında, farklı tutum ve tavır göstermelerine sebep olmaktadır .

Nizami'nin,, adaletli bir yöneticide bulunması gereken özellikleri şu şekilde belirlediğini görmekteyiz:

1. Daima alçak gönüllü olmalı , kibirli olmamalı .
2. Kararlı olmalı. Yaptığı bir işte farklı tutum ve tavır sergilememeli . Düşünceleri ile yaptıkları arasında uyum olmalı .
3. Emirlerinde adil olmalı .
4. Halkına iyi davranmalı .
5. Devletin, adalet üzerinde ayakta duracağını bilmeli ve devletin dağılmasını önleyen tedbirler almalı .

¹⁷ Nizami Gencevi , 1985, s . 50-51 Kelimeler : Güzgü : Ayna , Güzgücü : Ayna yapan usta, Meslehet : Hareket tarzı ile ilgili teklif, emir, tavsiye. Govm: Kavim , kabile, halk, Goşun: Ordu, Bada verir: Yok eder, mahveder. Müştülükçü: Sıkıntıyı gideren. Teme salma dünyaya : Dünyaya karşı açgözlü olma.

6. Halkın rahatını düşünmeli , onları ezmemel i , devlete , yöneticilere karşı olumsuz düşüncelere sahip olmalarına fırsat vermemeli .
7. Halkın malını-mülkünü zorla elinden alıp kendi menfaati için harcamamalı . Halkın menfaatini üstün tutmalı .
8. Yaptıklarının hesabını bir gün (en azından kıyamet gününde) vereceğini bilerek davranmalı .
9. Adaletli davranmasının , Tanrı tarafından bir görev olarak verildiğini bilmeli . Bu görevi yerine getiremediği taktirde devlet yönetiminden de uzaklaştırılacağını bilmeli .
10. Ülkenin ve halkın şerefini üstün tutmalı, onu korumalı .
11. Aşırı eğlenceye kapılıp, halkın içinde bulunduğu durumdan habersiz olmamalı .
12. Yönetimde kendisine yardımcı olan kişileri çok iyi seçmeli. Onları kontrol altında tutmalı.
13. Ülkeyi yönetme konusunda otoritesini kurmalı ve korumalı .
14. Zulüm yapanlara karşı affedici olmamalı .
15. Bilime değer vermeli, bilim adamlarını korumalı, görüşlerine saygı duymalı , devlet yönetiminde bu görüşlerden yararlanmalı .
16. Bilgili olmalı . Aklını duygularından üstün tutup ona göre davranmalı .

Nizami, bu tür özelliklere sahip olan ve bunlar doğrultusunda hareket eden yöneticilerin halkı rahat ettireceğini, kendi iktidarlarını uzun zaman sürdüreceğini, ülkenin kalkınacağını belirtmektedir. Yöneticinin adil olmaması durumunda ise, hem kendisinin hem de halkın huzursuz olacağına dikkat çekmiştir .

KAYNAKLAR :

- 1- Halisbeyli, Taki, Nizamî Gencevî ve Azerbaycan Kaynakları, Azereşr , Bakü , 1991.
- 2- Nizamî Gencevî, 20 Ciltde Azerbaycan Klasik Edebiyatı Kitabhanesi, İlm Neşriyatı, Bakü , 1985, 4: Cilt .
- 3- Nizamî Gencevî, Hamse , Gençlik , Bakü, 1981.

- 4- Nizamî Gencevî, Leyla ve Mecnun, Trc. Mübaris Elizade , İlm . Neşriyatı , Bakü, 1981.
- 5- Nizami Gencevî; Lirika , Gençlik, Bakü, 1980 .
- 6- Nizami , Mahzen-i Esrar. Çevr. M . Nuri Gençosman, Milli Eğitim Yayınevi , İst.1964.
- 7- Nizami , Yeddi Güzel, Azərbaycan Devlet Neşriyatı , Bakü , 1991 .
- 8- Nizami, İnciler, Hzl: Hidayet ,Vahdet Sultanzade, Muhsin Nağısoylu, Kültür Bakanlığı Yayını , Ankara, 1991 .
- 9- Resulzade , Mehmet Emin, Azərbaycan Şairi Nizami, Türk Dünyası Araştırma Vakfı, İstanbul , 1991 .